

A református identitás és a magyar irodalom kapcsolata

A magyar irodalom és a református identitás, illetve akár kicsit játszadozva is a szavakkal: a magyar identitás és a református irodalom, kultúra, gondolkodás stb. kapcsolatával, a „református” és a „magyar” fogalmak egymás alá- vagy éppen mellérendeltségének történetével számosan foglalkoztak már. Jól ismert, hogy volt idő, amikor legalábbis a magyar reformátusok szemében a kettő mintegy egyet jelentett, így születhetett meg a „magyar vallás” kifejezése, mely immár több évszázados múltra visszatekintve büszkén hordozott jelzője a magyar református hitet követőknek. Felekezeti identitás és a magyar kultúra kapcsolata tehát több szinten, a mai napig megfigyelhetően, az élet szinte minden területén megnyilvánuló módon, kézzelfoghatóan van jelen. A magyar kultúra sajátos felekezeti megosztottsága, a protestáns és katolikus szokások, hagyományok, mentalitásbeli különbségek jelenléte szintén nem ismeretlen a művelődéstörténet számára.

Győri L. János, a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának tanára, illetve a Református Művelődés- és Iskolatörténeti Kutatóintézet vezetője több évtizede foglalkozik a magyar irodalom és a reformáció, illetve a magyar reformátusság kapcsolatával. Több évtizedes kutatói munkája eredményeiből válogatott össze 14 tanulmányt, melyek különböző kötetekben, illetve szakfolyóiratokban korábban már megjelentek. Az írások java a szigorú értelmében véve szaktanulmány, a szerző saját kutatásaira és a szakirodalomra építve, elsősorban a kora újkori református egyház- és művelődéstörténet mezejére kalauzolja az olvasót. Ezen írások is azonban, annak ellenére, hogy viszonylag specifikus témákat boncolgatnak, érthető nyelvezettel, a szélesebb olvasóközönség számára is emészthető tartalommal bírnak. Az írások kisebb része pedig, melyek főképp a kötet első nagyobb, az egész könyv címét is adó tartalmi egységében szerepelnek (talán még a Szikszai György-féle Mártírok oszlopáról szóló írás kerülhetne ide), inkább ismeretterjesztő jellegűek, illetve sokkal átfogóbb tematikát ölelnek fel, szélesebb horizonttal, de talán kissé felszínesebben kibontva a vizsgált kérdéseket.

A szerző ebben a kötetben felvonultatott tanulmányai egy összességében nagyon színes képet festenek arról, hogy miként is hatott a protestantizmus helvét irányzata a magyar kultúrára, irodalomra az elmúlt évszázadokon keresztül egészen a jelenkorig. Meggyőzően bizonyítja például, hogy nem csupán a református hittan elemi ismereteinek átadásában szerepelt évszázadokon keresztül sikerrel Siderius János 1597-ben Debrecenben kiadott „*Kisded Gyermeknek való Catéchismus*”-a, hanem a reformáció nyomán újból elterjedő katekizálás, káté-tanítás nyomán többek között ez a munka is a magyar nép széles rétegeinek erkölcsi gondolkodására, világképére szintén rányomta a bélyegét. Ugy szintén a kötet különböző tanulmányaiban többször is előforduló zsidó–magyar sorspárhuzam témája, mely – habár középkori gyökerekkel bír – a 16. századi protestáns íróinknál kapott nagyon hangsúlyos szerepet. Ez a mélyen ószövetségi alapú gondolat aztán megtermékenyítette nem csupán a 17. században alkotó íróinkat is, többek között Zrínyi Miklóst, hanem még Kölcsey Ferenc Himnuszának is egyik forrásvidéké-ként tarthatjuk számon. Győri L. János több írása foglalkozik a keresztény mártírológia sajátos protestáns vonásaival. Ezekben a tanulmányokban hangsúlyosan jelennek meg a protestáns mártírológia ókeresztény gyökerei és előzményei. A szerző szépen nyomon

követi, hogy a gyakran üldözést elszenvedő magyar református közösségek számára mely ókeresztény mártírok életútja, példája volt annyira fontos, hogy azok nem ritkán még a prédikációk tanulságot hordozó, a bibliai üzenetet az egyén életére alkalmazó részének fontos elemeként is visszaköszöntenek a korszakban.

Győri L. János egyik legfontosabb állítása, melyet majdnem mindegyik írásában bizonyítani próbál, hogy a református identitás (és annak irodalmilag is megnyilvánuló produktumai) szerves, elválaszthatatlan részét képezi a magyar kultúrának, azon belül is a magyar irodalomnak. Emellett azonban nem egy alkalommal hangsúlyozza a magyar református irodalmi műfajok, témák és gondolatok nagyon szoros kötődését az európai reformációhoz. Így taglalja hosszan az ún. wittenbergi történelemszemlélet széleskörű hatását a 16. század magyar protestáns történelmi gondolkodására. E mélyen biblikus és eszkatologikus történelemszemlélet termékeny talajra lelt a „két pogány” közt sínylődő, a saját sorsát gyakran kilátástalannak látó magyar nép körében. De ugyancsak fontosnak tartja a különböző kora újkori protestáns teológiai és kegyességi irányzatok magyarországi elterjedésének, illetve ez utóbbi irodalmi vetületének a kimutatását. Így kap hangsúlyos szerepet több tanulmányban is a 17. század közepén oly heves küzdelembé bonyolódó puritanizmus és protestáns ortodoxia küzdelme. Ez a párharc akkor az ortodoxia győzelmével végződött, bár a puritanizmus több célkitűzése a későbbiekben fokozatosan mégis megvalósult. Ez a heves szellemi küzdelem képezi a kötet tanulmányai közül többnek is a háttérét.

Győri L. János a megfelelő részletességgel tárgyalja általában a választott témáinak ilyen tágabb összefüggéseit, ám mindez, miután az olvasó a sokadik alkalommal találkozik a szinte szóról szóra megegyező bevezető gondolatokkal, egy kissé zavarónak tűnik. Természetesen a tanulmánykötet, főképpen, ha egy szűkebb témakörrel kapcsolatos írásokat ölel fel, önkéntelenül is magával hozza az átfedéseket, ismétléseket. A szerző döntése, hogy a majd másfél évtizeden belül megjelent írásait változatlan formában közli, filológiai szempontból indokolható, de egy ilyen, a szélesebb olvasóközönség igényeit kielégíteni vágyó kötet esetében talán elkerülendő lett volna, hogy bizonyos elemek többször ismétlődjenek. Egy hosszabb elemzéssel, mely a résztanulmányok háttérét képző említett problémákat egyben feltárta volna, el lehetett volna kerülni az ismétléseket. Az írások utólagos szerkesztésével az is elkerülhető lett volna, hogy a témájukat tekintve rokon írásokban felvonultatott forrásanyagban ne legyenek komoly átfedések. Előfordul ugyanis a kötet szerkezeti sajátosságai miatt, hogy alig tíz (!) oldalon belül olvashatjuk kétszer is ugyanazt a nagyon hosszú, majdnem egész oldalas idézetet Tofeus Mihály egyik prédikációjából. (111–112. o. és 121–122. o.)

A nagyobb összefüggések, a protestantizmus szélesebb szellemi horizontján belül azonban nagyon érdekes, és már-már a feledés homályába merült személyeket és műveket ismerhetünk meg a kötet lapjain. Így kerül a szemünk elé a már említett Siderius János, a számtalan kiadást megért káté szerzője, de a korszak szakértőin kívül majdnem ismeretlen ma már Tofeus Mihály, Apafi Mihály erdélyi fejedelem udvari prédikátora is, akinek a prédikációiban előforduló exemplumokat elemzi a szerző. A többi írás főszereplője, Nagyari József, Drégelypalánki János, Nádudvari Péter és Szöllösi Mihály is a saját korában elismert, közkedvelt prédikátor vagy egyházi író volt, de mára csupán az irodalomtörténet kutatói számára cseng ismerősen a nevük. Mindenféleképpen fontosnak és hasznosnak tartjuk, hogy ezekről a kevésbé ismert lelkészekről, tanárokról immár nem csupán a szűkebb szakma, hanem a Kálvin Kiadó jóvoltából a szélesebb olvasóközönség is benyomásokat gyűjthet. Lényeges

mindez azért is, hogy a saját református identitását fontosnak tartó olvasó tisztában legyen azzal, hogy a gyakran szűkre szabott protestáns irodalmi kánonon túl is vannak irodalmi és egyházi szempontból is értékes művek és szerzők.

Nagyon pozitív és követendő példának tartjuk, hogy Győri L. János írásain szinte kivétel nélkül érződik az egyháza és iskolája életében szerepet játszó, azért aggódo, annak jövőjével foglalkozó tanár és kutató személyes elköteleződése is. A szerző számára ugyanis nem semleges választott témája, annak tanulságai, kutatásainak eredményei nem a műkedvelő szobatudós kedvtelését szolgálják, hanem a 21. században újból identitását kereső magyar református közösség számára fogalmazódnak meg. A következtetések, az applikációk kapcsán pedig érződik a szerző több évtizedes tanári tapasztalatából eredő mély lényeglátása és nevelői, megjobbító szándéka.

Örömteli látni, hogy a református identitás és az abból fakadó sajátos egyházi kultúra és irodalom nem egy lezárt kérdéskör, melyet csupán történeti szempontból lehet vizsgálni, hanem élő és formálódó valóság. Ennek jegyében, ennek a folyamatos diskurzusnak a részeseként vall önmagával kapcsolatosan a szerző. Ritkán olvashatunk olyan mély és őszinte vallomást egy szakkönyv írójától, mint amelyet Győri L. János az előszóban megosztott olvasóival. Reménnyel teli a jövővel kapcsolatban, hogy Debrecenben, a Református Kollégiumban olyan tanárok tanítják az alma materben felnövő diákokat, akik maguk is tanulnak és kutatnak. Ez utóbbinak nemcsak a jelen kötet a kézzel fogható gyümölcse, hanem a részben a szerző saját tanítványaiából az elmúlt évek során a Debreceni Egyetem és a Református Kollégium vonzáskörében kialakult szakmai műhely, mely már eddig is számos értékes munkával szolgálta a magyar irodalom-, művelődés- és egyháztörténet fejlődését. Bízunk benne, hogy Győri L. János és tanítványai önvizsgálatra hívó, tanulságos és értékes írásaival a jövőben is találkozhatunk.

(Győri L. János: Református identitás és magyar irodalom. /Irodalom- és művelődéstörténeti tanulmányok./ Bp., 2015, Kálvin Kiadó, 224 p.)